

ΤΟ ΕΞΩΚΚΛΗΣΙ ΤΟΥ ΤΑΞΙΑΡΧΗ ΣΤΟΥΣ ΕΛΑΙΩΝΕΣ
ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ ΤΙΜΙΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ ΣΕΡΡΩΝ

Στον περιβάλλοντα χώρο της ιεράς μονής του Τιμίου Προδρόμου¹, που είναι κτισμένη σε βαθειά χαράδρα του Μενοικίου όρους κοντά στις Σέρρες, υπάρχουν εκτεταμένοι ελαιώνες. Γνωρίζουμε από προηγούμενες περιγραφές² ότι γύρω από το μοναστήρι υπήρχαν μεγαλύτερες εκτάσεις με ελαιόδενδρα και αμπέλια. Η ποσότητα εξάλλου της παραγωγής λαδιού και κρασιού, που μαρτυρείται από τους σωζόμενους εργαστηριακούς χώρους³ (ελαιοτριβείο, βαγεναρείο), μας δίνει την εικόνα της έκτασης των κτημάτων. Ο Γάλλος περιηγητής Cousinéry, που επισκέφτηκε το μοναστήρι στις αρχές του περασμένου αιώνα, περιγράφει το χώρο ως εξής: *“Ένα δάσος πού φθάνει μέχρι την κορυφή του βουνού, τά διάφανα καί άφθονα νερά πού κυλούν, οί σειρές άπό έλιές, τά ώραία άμπέλια, μάς άναγγέλλουν σέ λίγο τό παλιό Μοναστήρι, πού κατέχει τό κέντρο αύτου του βουνήσιου τοπείου”*⁴.

Σ’ αυτόν τον φυτεμένο με ελιές και αμπέλια χώρο κτίστηκαν επτά εξωκλήσια, για να καλύψουν τις θρησκευτικές ανάγκες των οικογενειών που ζούσαν έξω από τη μονή, αλλά και των προσκυνητών που έρχονταν με τις γυναίκες και τα παιδιά τους, διότι σύμφωνα με το Τυπικό του κτίτορος αγίου Ιωάννη ίσχυε για τη μονή το άβατο⁵. Τα εξωκλήσια αυτά είναι η Μεταμόρφωση του Σωτήρα, ο Ταξιάρχης, η αγία Παρασκευή, το Γενέσιο της Θεοτόκου, οι άγιοι Ανάργυροι, η Κοίμηση της Θεοτόκου (κοιμητήριο της μονής) και η Ζωοδόχος Πηγή. Είναι τοποθετημένα σχεδόν κυκλικά, γύρω από το μοναστήρι, που κατέχει τη θέση ενός βασικού πυρήνα περιορισμένου από ψηλούς, ασφαλείς, λιθόκτιστους τοίχους, όπως παρατηρούμε σε χαλκογραφία της μο-

1. Για την ήδη υπάρχουσα βιβλιογραφία σχετικά με την ιερά μονή του Τιμίου Προδρόμου Σερρών βλ. Β. Κατσαρός - Χ. Παπαστάθης, «Ο “Νέος Μέγας Κώδης” της μονής Τιμίου Προδρόμου Σερρών», *Σερραϊκά Ανάλεκτα* 1, Σέρρες 1992, σ. 209-212.

2. Κ. Ζησίου, «Μακεδονίας χριστιανικά μνημεία», Απόσπασμα έκ των πρακτικών του 1913 της έν ‘Αθήναις ‘Αρχαιολογικής ‘Εταιρείας, ‘Αθήναι 1914, σ. 44· επίσης Χριστοφόρος Ιεροδιδάσκαλος και ήγούμενος της μονής, *Προσκυνητάριον της έν Μακεδονία παρά τη πόλει των Σερρών Σταυροπηγιακής Ιεράς μονής του άγίου Ιωάννου του Προδρόμου*, έν Λευψία 1904, σ. 10 (στο εξής: *Προσκυνητάριον*).

3. Ξανθή Σαββοπούλου-Κατσίκη, «Εργαστήρια της μονής Τιμίου Προδρόμου Σερρών», *Τεχνολογία* 5/6 (1992), σ. 55-56.

4. Μ. Ε. Cousinéry, «Voyage dans la Macédoine», Paris 1831, σ. 213. Προβλ. Ν. Νικολάου, «Μνήμη του Μ. Ε. Μ. Cousinéry και του Voyage dans la Macédoine (1831-1981)», *Σερραϊκά Χρονικά* 9, Αθήναι 1982-83, σ. 200.

5. *Προσκυνητάριον*, σ. 63.

νής του έτους 1761⁶.

Ο Ταξιάρχης, ένα από αυτά τα εξωκκλήσια, αποτελεί αντικείμενο της παρούσας μελέτης (Εικ. 1). Βρίσκεται βορειοανατολικά της μονής σε απότομη πλαγιά, διαμορφωμένη με λιθόκτιστους αναλημματικούς τοίχους (πεζούλες) και φυτεμένη με ελαιόδενδρα. Είναι μονόχωρη εκκλησία με ανοικτή στοά στη νότια πλευρά (Εικ. 2). Ο εσωτερικός της χώρος έχει συνολικό μήκος 7,93 μ. και πλάτος 3,66 μ. Οι τοιχοποιίες έχουν κατασκευασθεί με αργούς λίθους. Η συνοχή και η αντοχή τους εξασφαλίζεται με ξυλοδέσμους, τοποθετημένους στις εξωτερικές παρειές των λιθοδομών (Εικ. 3, 4). Οι εσωτερικές επιφάνειες των τοίχων είναι επιχρισμένες και οι εξωτερικές έχουν αρμολογηθεί. Γενικά ο τρόπος δομής είναι τυπικός και συναντάται στα μεταβυζαντινά μνημεία της Μακεδονίας⁷. Δύο παράθυρα διανοιγμένα στο βόρειο τοίχο φωτίζουν τον κυρίως ναό και ένα μικρότερο, ίσως μεταγενέστερο, στο νότιο τοίχο, παρέχει φωτισμό στο χώρο του ιερού.

Η ασίδα του ιερού, ημικυκλική εσωτερικά και ελλειπτική στην εξωτερική πλευρά, ελάχιστα εξέχει από το επίπεδο της ανατολικής όψης (Εικ. 5). Η αγία Τράπεζα ήταν αρχικά ελεύθερη, αν κρίνουμε από τη ζωγραφική της κόγχης, που φθάνει μέχρι το δάπεδο του ιερού. Αργότερα όμως, σε μεταγενέστερη φάση, διαμορφώθηκε κτιστή Τράπεζα, που κάλυψε το κατώτερο τμήμα της κόγχης, όπως μαρτυρούν υπολείμματα της κατασκευής αυτής (Εικ. 6). Η είσοδος του ναού βρίσκεται στη νότια πλευρά, υπάρχουν όμως ενδείξεις ύπαρξης εισόδου και στη δυτική πλευρά. Το δάπεδο καλύπτεται με μεγάλες ορθογώνιες μαρμάρινες πλάκες, διαφόρων μεγεθών.

Τη νότια στοά περιβάλλουν πέτρινα πεζούλια, που διακόπτονται στη θέση της εισόδου (Εικ. 7). Τοίχοι στην ανατολική και δυτική πλευρά της στοάς παρέχουν προστασία από το βοριά τους χειμερινούς μήνες και από τον ήλιο τους θερινούς. Για περισσότερη προστασία από τους βόρειους ανέμους επεκτάθηκε αργότερα ο ανατολικός τοίχος της στοάς με ξερολιθιά (Εικ. 8). Ένα μικρό άνοιγμα στον ίδιο τοίχο επιτρέπει τη θέα από τη στοά προς την πλευρά αυτή. Τρεις ξύλινοι κίονες, διατομής 14x14 εκ. βαστάζουν τη στέγη στη θέση της στοάς (Εικ. 9). Το δάπεδο καλύπτεται με λίθινες πλάκες.

Ναός και στοά καλύπτονται με ενιαία, ξύλινη, δίρριχτη στέγη και κεραμίδια βυζαντινού τύπου. Μάλιστα οι στρωτήρες είναι κατά πολύ πλατύτεροι από τους καλυπτήρες στο μεγαλύτερο μέρος της στέγης. Το υπόλοιπο τμήμα φέρει στενότερα κεραμίδια. Τα πρώτα, που είναι και τα παλαιότερα, συναντώνται σε μνημεία των πρώτων αιώνων της Τουρκοκρατίας.

Στα δυτικά του ναού, σε απόσταση 3,70 μ., υπάρχουν λείψανα ορθογώνιου χώρου με εσωτερικές διαστάσεις 7,50x5,50 μ. Ο χώρος χρησίμευε, πιθανότατα, για την αποθήκευση ελαιών κατά τη διάρκεια της συγκομιδής, αλλά,

6. Ντόρη Παπαστράτου, *Χάρτινες εικόνες, ορθόδοξα θρησκευτικά χαρακτηριστικά (1665-1899)*, Αθήνα 1986, σ. 498-499. Το κατώτερο τμήμα της χαλκογραφίας με την απεικόνιση της μονής και του περιβάλλοντα χώρου της δημοσιεύτηκε στον τόμο *Σιμωνόπετρα*, Άγιον Όρος, Αθήνα 1991, σ. 316-317, εικ. 210.

7. Για μεταβυζαντινά μνημεία βλ. Χ. Μπούρας, *Έκκλησιες στην Ελλάδα μετά την Άλωση*, συλλογή βιβλιογραφίας, Αθήνα 1987.

ίσως, και για την παραμονή εργατών, διότι το σωζόμενο ύψος της δυτικής πλευράς του μας επιτρέπει να υποθέσουμε ότι ήταν διόροφος. Στα νότια του συγκροτήματος διαμορφωνόταν αυλή, περιορισμένη από ψηλό, λιθόκτιστο περίβολο. Ένα άνοιγμα με καμπύλο υπέρθυρο, όπως φαίνεται στη χαλκογραφία της μονής του 1761⁸, οδηγούσε στον αύλιο χώρο (Εικ. 10). Σήμερα σώζεται το κατώτερο τμήμα του περιβόλου και είναι δυνατός ο καθορισμός της θέσης της εισόδου.

Το εσωτερικό του Ταξιάρχη παρουσιάζει θλιβερή εικόνα. Οι μαρμάρινες πλάκες του δαπέδου έχουν αποκολληθεί από άγνωστους χρυσοθήρες σε προηγούμενα χρόνια, που ήταν το μοναστήρι σχεδόν έρημο. Τέμπλο δεν υπάρχει. Μόνο τα ίχνη του διακρίνονται στο βόρειο και στο νότιο τοίχο. Οι ξύλινες οροφές έχουν σαπίσει από νερά της βροχής, που εισχωρούν από τα κατεστραμμένα τμήματα της στέγης. Βανδαλισμούς έχουν υποστεί και οι τοιχογραφίες που σώζονται στον ανατολικό και στο νότιο τοίχο μέχρι το άνοιγμα της εισόδου. Η Αρχαιολογική Υπηρεσία τοποθετώντας μία μεταλλική θύρα απέτρεψε περαιτέρω ολοσχερή καταστροφή τους⁹. Στο τεταρτοσφαίριο της κόγχης του ιερού εικονίζεται η Πλατυτέρα και στην κάτω ζώνη τέσσερις συλλειτουργούντες Ιεράρχες: ο άγιος Νικόλαος, ο άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος, ο άγιος Βασίλειος και ο Γρηγόριος ο Θεολόγος, που κρατούν ανοιγμένα ειλητάρια¹⁰. Στο κέντρο υπάρχει η παράσταση του Μελισμού (Εικ. 11). Εκατέρωθεν της κόγχης παριστάνεται ο Ευαγγελισμός: ο άγγελος αριστερά και η Παναγία δεξιά. Στο αέτωμα του ανατολικού τοίχου, που δεν σώζεται, υπήρχε η παράσταση της Πεντηκοστής, αν κρίνουμε από τα ελάχιστα λείψανα που διακρίνονται στο σωζόμενο τμήμα του τοίχου. Η Άκρα Ταπείνωση καλύπτει την κόγχη της Πρόθεσης (Εικ. 12) και φέρει την επιγραφή Ι(ΗΣΟΥ)Σ Χ(ΡΙΣΤΟ)Σ στο ύψος του φωτοστέφανου και Η ΑΠΟΚΑΘΗΛΟΣΗΣ (διατηρείται η ορθογραφία της) στο ύψος των ώμων του Ιησού.

Στο νότιο τοίχο οι παραστάσεις είναι τοποθετημένες σε δύο ζώνες. Στο τμήμα του ιερού, δυστυχώς, έχουν καταστραφεί σημαντικά. Μετά το ίχνος του τέμπλου, στον κυρίως ναό δηλαδή, εικονίζονται στην κάτω ζώνη η Γέννηση της Θεοτόκου και στη συνέχεια ολόσωμοι οι στρατιωτικοί άγιοι Γεώργιος, Δημήτριος και Προκόπιος (Εικ. 13): στην επάνω ζώνη σκηνές από το Δωδεκάορτο: η Βάπτιση, η Ανάσταση του Λαζάρου και η Βαΐοφόρος. Όλες οι σωζόμενες τοιχογραφίες παρουσιάζουν τεχνοτροπικές ομοιότητες εκτός από την παράσταση της Πρόθεσης, που είναι σαφώς μεταγενέστερη. Ιδιαίτερος προβληματισμός δημιουργείται από την τοποθέτηση της παράστασης της

8. Βλ. σημ. 6.

9. Α. Στρατή, ΑΔ 38 (1983), Β₂ Χρονικά, Αθήνα 1989, σ. 332.

10. Στα ειλητάρια υπάρχουν τα ακόλουθα κείμενα: στον αγίου Νικολάου ΕΞΕΡΕΤΟ/Σ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΑΧΡ/ΑΝΤΟΥ ΥΠΕΡΕΥΛΟΓΗΜΕ/ΝΗΣ ΕΝΔΟ(ΞΟΥ)· στον αγίου Ιωάννου του Θεολόγου ΚΥΡΙΕ Ο Θ(ΕΟ)Σ ΗΜΩΝ Ο ΤΟΝ / ΟΥΡΑΝΙΟΝ / ΑΡΤΟΝ ΚΑΙ / ΤΡΟΦΗΝ· στον αγίου Βασιλείου ΟΥΔΕΙΣ / ΑΞΙΟΣ ΤΩΝ / ΣΙΝΔΕΔΕ/ΜΕΝΩΝ ΤΑΙΣ ΣΑΡΚΙ/ΚΑΙΣ ΕΠΙ/ΘΥΜΙΑΙΣ / ΚΑΙ ΗΔΟ(ΝΑΙΣ) και στον αγίου Γρηγορίου του Θεολόγου ΠΡΟΣΧΕΣ / Κ(ΥΡΙ)Ε Ι(ΗΣΟΥ) Χ(ΡΙΣΤ)Ε/ Ο Θ(ΕΟ)Σ ΗΜ(ΩΝ) / ΕΞ ΑΓΙΟΥ ΚΑ/ΤΟΙΚΗΤΗΡΙ/ΟΥ ΣΟΥ / ΚΑΙ ΑΠΟ/ΘΡΟΝΟΥ. Όλα τα παραπάνω κείμενα αποτελούν την αρχή ευχών, που διαβάζονται μυστικά από τον ιερέα κατά τη Λειτουργία των Πιστών εκτός από την πρώτη, που εκφωνείται.

Γέννησης της Θεοτόκου στην πρώτη ζώνη του νότιου τοίχου ακριβώς μετά το τέμπλο. Στη θέση αυτή πάντοτε εικονίζεται ο τιμώμενος άγιος¹¹. Μήπως η εκκλησία στην αρχική της φάση ήταν αφιερωμένη στη Γέννηση της Θεοτόκου; Η σκέψη αυτή βέβαια προσκρούει στην ύπαρξη άλλου εξωκκλησίου, γειτονικού με τον Ταξιάρχη, αφιερωμένου στην Παναγία και συγκεκριμένα στη Γέννησή της. Ίχνη τοιχογραφιών διακρίνονται και στην εξωτερική πλευρά του νότιου τοίχου μέσα στη στοά. Από ελάχιστα στοιχεία θα μπορούσαμε να εκφράσουμε την υπόθεση ότι πρόκειται για την παράσταση του Αρχαγγέλου Μιχαήλ. Δυστυχώς η προχωρημένη καταστροφή της δεν επιτρέπει τη σύγκριση με τις τοιχογραφίες του εσωτερικού χώρου προκειμένου να εξαχθούν συμπεράσματα σχετικά με τη χρονολόγησή της.

Στο δημοσιευμένο κώδικα¹², που έχει αριθμό 375 στη Συλλογή Ελληνικών χειρογράφων του κέντρου Ivan Duǰben της Σόφιας, που γράφτηκε *τῇ ἐπινοίᾳ καὶ προνοίᾳ τοῦ Γέρω Θεοδοσίου Ἱγουμενίου* της μονῆς στο χρονικό διάστημα 1870-1885, υπάρχουν δύο επιγραφές που σχετίζονται με το εξωκλήσι του Ταξιάρχη. Η πρώτη¹³, του έτους 1721, ήταν τοποθετημένη *εἰς τὴν ἐπάνω πόρταν τοῦ παλαιοῦ κιοσκίου*. Αποτελείται από δέκα στίχους δωδεκάσύλλαβους, το περιεχόμενο των οποίων εξαίρει την πνευματικότητα και γενικά τη λαμπρή προσωπικότητα του μητροπολίτη Σερρών Στεφάνου. Η επιγραφή είναι η ακόλουθη:

*Σερρών ὁ ποιμὴν Στέφανος θνητόλεως**
Ἄρτης βλάστημα, νοῦς πρᾶος ξενοδόχος,
λύχνος διανγῆς λυχνίας ἐκκλ(ησίας),
ποθῶν τό(ν) ἀμρόγωνον βλέπειν δὴ λίθον
5 *οἴκους λίθους** ἔτευξε τούσδε τούς νέους*
Πρὸ Ταξιαρχῶν κτῆμα οὔτος Προδρόμου
Θείου Ἰωάννου Μονῆς σεβασμίας:
Ἄλλ' ὦ παλαιέ, καὶ δι' ἀνθρώπους νέε,
δὸς δρμον αὐτῷ Οὐρανοῦ ἐμπυρίνου,
10 *ὀμώνυμον, οὐχί γηράσκον στέφος.*
Εἰς 1721 ἔτη, μέ ἔξοδα τοῦ Σερρών Στεφάνου.

* *cop.* in θνητόλος ** *cop.* in λίθοις.

Η χρονολογία της επιγραφῆς μας οδηγεί στην προσωπικότητα του μητροπολίτη Σερρών Στεφάνου (1705-1728)¹⁴, που ανέκτισε το νότιο τοίχο της εκκλησίας των Αγίων Θεοδώρων (Παλαιάς Μητρόπολης) Σερρών, όπως μαρτυρεί επιγραφή γραμμένη με κεραμικό υλικό στη νότια όψη της. Ο Στέφανος

11. Στ. Πελεκανίδης, «Ἐρευναὶ ἐν Ἄνω Μακεδονίᾳ», *Μακεδονικά* 5 (1961/63), σ. 403, σημ. 1 (το ίδιο στο Στ. Πελεκανίδης, *Μελέτες παλαιοχριστιανικῆς καὶ βυζαντινῆς αρχαιολογίας*, Θεσσαλονίκη 1977, σ. 432, σημ. 75).

12. Β. Κατσαρός - Χ. Παπαστάθης, *ὁ.π.*, σ. 172-220.

13. Β. Κατσαρός - Χ. Παπαστάθης, *ὁ.π.*, σ. 190 με τη σημείωση των συγγραφέων ότι το κείμενο στο χειρόγραφο είναι γραμμένο καταλογάδην. Η επιγραφή δε σώζεται σήμερα.

14. Β. Κατσαρός - Χ. Παπαστάθης, *ὁ.π.*, σ. 181 όπου δίδεται κατάλογος μητροπολιτῶν Σερρών ἀπὸ το 1604 μέχρι το 1828.

ήταν «Άρτης βλάστημα» σύμφωνα με την επιγραφή του Ταξιάρχη. Κατά τη γνώμη μου ταυτίζεται με το μητροπολίτη Σερρών¹⁵, που αναφέρεται στην κτιτορική επιγραφή¹⁶ της εκκλησίας του αγίου Ιωάννου του Προδρόμου στις Σέρρες, μετοχίου της μονής (Προδρομούδι), ως συγγενής των μοναχών Σιλβέστρου και Καλλινίκου Κοβατσόγλου, αδελφών από την Ακαρνανία, που ανακαίνισαν την εκκλησία στα 1819. Ίσως έτσι εξηγείται και το γεγονός της μεταφοράς της εικόνας, που δημοσίευσε ο Α. Ξυγγόπουλος¹⁷, με την παράσταση των αγίων Θεοδώρων και του μητροπολίτη Στεφάνου, από την εκκλησία της Μητρόπολης στην εκκλησία του Προδρόμου. Σήμερα βέβαια δε βρίσκεται στο ναό αυτόν.

Η δεύτερη επιγραφή¹⁸ αναφέρεται στην κατασκευή κιοσκίου (=θερινής κατοικίας) και μπαρχανά (bahane = αποθήκη) και τη διαμόρφωση αμπελοελαιώνων κοντά στον Ταξιάρχη, από το Δανιήλ, προηγούμενο της μονής, το έτος 1848. Η επιγραφή ήταν χαραγμένη σε μαρμάρινη πλάκα, τμήμα της οποίας φυλάσσεται σήμερα μέσα στο ναό (Εικ. 14). Παραθέτουμε το κείμενό της:

[ΤΟ ΚΙΟΣΚΙ ΤΟΥ]ΤΟ ΜΕ ΤΟΝ
[ΜΠΑΡΧΑΝΑΝ Κ]ΑΙ ΟΙ ΕΠΑΝΩ
[ΘΕΝ ΠΕΡΙ Τ]ΟΝ ΔΡΟΜΟΝ Α-
[ΜΠΕΛΟ]ΕΛΛΑΙΟΝΕΣ ΕΓΙΝΟΝ
[ΔΑΠΑΝΗ] ΤΟΥ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΟΥ
[ΧΑΤΖΗ ΔΑΝΙΗΛ] ΣΤΑΡΤΖΙ-
[ΣΤΙΝΟΥ 184]8: ~

T. E. I. ΣΕΡΡΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

15. Ο Κωνσταντίνος Ζησίου εξέφρασε άποψη γράφοντας πως *ο συγγενής των Κοβατσόγλου μητροπολίτης Σερρών Στέφανος είναι έτερος του κατά τό 1725 κατέχοντος τόν επισκοπικόν θρόνον Στεφάνου*, βλ. σχετικά Κ. Ζησίου, *ό.π.*, σ. 59, σημ. 2. Έχω τη γνώμη πως η καταγωγή τους (του Στεφάνου από την Άρτα και των αδελφών Κοβατσόγλου από την Ακαρνανία) καθώς και η έκφραση της παρακάτω επιγραφής: *καταγομένων εξ Άκαρνανίας και συγγενών του ποτέ άοιδίμου μητροπολίτου Σερρών Στεφάνου*, μας οδηγούν με βεβαιότητα στην ταύτιση του συγγενή των μοναχών, που ανακαίνισαν το Προδρομούδι, με τον συγκεκριμένο μητροπολίτη, που κατείχε το θρόνο στα έτη 1705-1728.

16. Η επιγραφή βρίσκεται εντοιχισμένη στη δυτική όψη της εκκλησίας του Προδρόμου στις Σέρρες πάνω από την είσοδο και είναι η ακόλουθη: ΑΥΤΗ Η ΠΕΡΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑ / ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ ΑΝΕ/ΓΕΡΘΗ ΕΚ ΘΕΜΕΛΙΩΝ ΤΕΛΕΙΑ / ΔΑΠΑΝΗ ΚΑΙ ΕΞΟΔΟΙΣ ΤΩΝ / ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΩΝ ΜΑΣ ΣΥΝΑΔΕΛ/ΦΩΝ ΣΙΛΒΕΣΤΡΟΥ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙ/ΝΙΚΟΥ ΤΩΝ ΜΟΝΑΧΩΝ ΚΑΙ ΑΥΤΑ/ΔΕΛΦΩΝ ΤΩΝ ΕΠΙΚΑΛΟΥΜΕΝΩΝ / ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΚΟΒΑΤΣΟΓΛΟΥ, ΚΑΤΑΓΟΜΕ/ΝΩΝ ΕΞ ΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ, ΚΑΙ ΣΥΓΓΕΝΩΝ / ΤΟΥ ΠΟΤΕ ΑΟΙΔΙΜΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ / ΣΕΡΡΩΝ ΣΤΕΦΑΝΟΥ· 1819· ΚΑΤΑ ΜΑΪΟΝ. Δημοσιεύεται από τους Β. Κατσαρό - Χ. Παπαστάθη, *ό.π.*, σ. 193, αλλά με αρκετές διαφορές στο κείμενο. Αντί του ονόματος Καλλινίκου αναφέρεται το όνομα Κωνσταντίνος, όπως και στην επιγραφή του νάρθηκα στο καθολικό της μονής Προδρόμου. Για την επιγραφή του νάρθηκα βλ. Β. Κατσαρός - Χ. Παπαστάθη, *ό.π.*, σ. 192· επίσης Γ. Καφαντζίς, *Ιστορία της πόλεως των Σερρών*, τόμος πρώτος, Μύθοι-Επιγραφές-Νομίσματα, Δίφρος, Αθήνα 1967, σ. 242 (αριθ. 392). Ο Γ. Καφαντζίς εκφράζει επίσης την ίδια άποψη σχετικά με το μητροπολίτη Στέφανο βλ. σχετικά σημείωση 14. Πρβλ. και Αωνύμου, *Skazanie o načale i nastojaščem položenii stavropigial' nago monastyrja čestnago, slavnago proroka, predteči i krestitelja Gospodnja Ioanna, v Serreskoj eparhii, v Makedonii*, S.- Peterburg 1864, σ. 10.

17. Α. Ξυγγόπουλος, «Σεραϊκά Μελετήματα, Προσωπογραφία δύο παλαιών μητροπολιτών των Σερρών», *Σεραϊκά Χρονικά* 4, Άθήνα 1963, σ. 31-34 και πίν. Γ'.

18. Β. Κατσαρός - Χ. Παπαστάθη, *ό.π.*, σ. 193 όπου με άλλο μεταγενέστερο χέρι η επιγραφή έχει την ακόλουθη προσθήκη: *όμοῦ καί τό χωρίον Λάκκους χάιν άνδρός γενηόμενον*.

Ο Χατζή Δανιήλ από τη Στάρτσιστα, σημερινό Περιθώρι νομού Δράμας, συγκαταλέγεται στους διακεκριμένους ηγούμενους της μονής¹⁹. Το όνομά του συνδέεται με εξωραϊστικά έργα μέσα και έξω από το μοναστήρι. Με τη φροντίδα του κτίστηκε και διακοσμήθηκε ο εξωνάρθηκας του καθολικού στα 1849 και 1852 αντίστοιχα. Την ίδια χρονιά (1849) συνέβαλε στην ανέγερση του κωδωνοστασίου. Προηγούμενος, στα 1840, έκτισε με δικά του χρήματα δωμάτιο, στο οποίο έμενε. Πέθανε στα 1855. Από την περιουσία του ανακαινίστηκε στα 1866 το εξωκκλήσι της Ζωοδόχου Πηγής *κάτωθεν τῆς Δοχῆς*, κατασκευάστηκε η βρύση κοντά στο ίδιο εξωκκλήσι στα 1875 και τέλος κτίστηκε στα 1874 η γέφυρα έξω από το παραπόρτι που οδηγεί από τη μονή στο κοιμητήριο. Την παλιά γέφυρα είχε καταστρέψει ολοσχερώς ο χείμαρρος, που υπάρχει στη νότια πλευρά του μοναστηριού²⁰.

Από τον Ευάγγελο Στράτη²¹ έχουμε την πληροφορία ότι στον Ταξιάρχη ήταν ο παλαιός ληνός της μονής με τεράστια βαένια για την αποθήκευση του κρασιού. Σημειώνει επίσης ότι στο νάρθηκα εικονιζόταν ο άρχων Μιχαήλ σε υπερφυσικό μέγεθος με χρονολογία 1637²². Χαρακτηρίζει ως αρχαίες τις τοιχογραφίες του κυρίως ναού και αντιγράφει επιγραφή, που ήταν γραμμένη πάνω από τη Χρυσή Πύλη. Σύμφωνα με την επιγραφή *ὁ παρῶν Εὐκτῆριος οἶκος ἀνωκοδομήθη καὶ ἐκαλλωπίσθη διὰ δαπάνης καὶ ἐξόδου παντός τοῦ Χατζημανώλη Τερζῆ ἀπὸ τῆς Σερρῶν πόλεως εἰς αἰώνιον αὐτοῦ μνημόσυνον*²³. Παρατηρεῖ τέλος ότι οι εικόνες του τέμπλου (της Θεοτόκου, των Ταξιαρχών, του Προδρόμου) φέρουν το ίδιο όνομα και τη χρονολογία 1763.

Από όλες τις πληροφορίες²⁴, που παραθέσαμε και από τις επιτόπου παρατηρήσεις στην τοιχοδομία και τη διακόσμηση του Ταξιάρχη, συμπεραίνουμε ότι το μνημείο έχει δύο κύριες οικοδομικές φάσεις (Εικ. 2) και αρκετές επισκευές. Στην πρώτη φάση ανήκουν ο ανατολικός τοίχος μέχρι την κόγχη της Πρόθεσης και ο νότιος μέχρι το άνοιγμα της εισόδου. Με βάση τις σωζό-

19. Σχετικά βλ. Β. Κατσαρός - Χ. Παπαστάθης, *ό.π.*, σ. 201.

20. Όλες αυτές οι πληροφορίες δίνονται από επιγραφές, για τις οποίες βλ. Β. Κατσαρός - Χ. Παπαστάθης, *ό.π.*, σ. 198, 200, 206-208. Επίσης Γ. Καφταντζής, *ό.π.*, σ. 245, 246 και 247. Ξανθή Σαββοπούλου-Κατοίκη, «Το οικοδομικό Χρονικό της ιεράς μονής Τιμίου Προδρόμου Σερρών: σωζόμενες επιγραφικές μαρτυρίες», Πρακτικά Συνεδρίου με θέμα: *Οι Σέρρες και η περιοχή τους' από την αρχαία στη μεταβυζαντινή κοινωνία*, Σέρρες 1993 (υπό εκτύπωση).

21. Ε. Στράτης, «Η ιερά μονή του Τιμίου Προδρόμου παρά τὰς Σέρρας», *Δελτίον τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας*, Περ. Β', τ. Γ', τευχ. Α'-Β', Ἀθήνα 1926, σ. 12.

22. Πιστεύω ότι αναφέρεται στην παράσταση του Αρχαγγέλου Μιχαήλ στην εξωτερική πλευρά του νότιου τοίχου εντός της στοάς.

23. Τις πληροφορίες αυτές έχουμε και από τον Γαβριήλ Κουντιάδη, *Ἱστορία καὶ περιγραφή τῆς ἱερᾶς μονῆς τοῦ Τιμίου Προδρόμου Σερρῶν*, Θεσσαλονίκη 1922, σ. 23· του ίδιου, *Σύντομος ἱστορικὴ ἐπισκόπησις τῆς ἱερᾶς μονῆς Προδρόμου (Σερρῶν), ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων (1270-1956)*, Σέρραι 1960, σ. 19. Από τη θέση αυτή θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμὰ τον κύριο Καφταντζή που έθεσε στη διάθεσή μου από την προσωπική του βιβλιοθήκη το σπάνιο βιβλίο του Γαβριήλ Κουντιάδη, του 1922.

24. Στην 27η ενότητα του κώδικα του Θεοδοσίου (βλ. σχετικά Β. Κατσαρός - Χ. Παπαστάθης, *ό.π.*, σ. 181) στη σελίδα 446 αναφέρονται «τά σκευῆ τοῦ Ταξιάρχου καὶ μούλκια» (κατὰ τὸ ἔτος .α.χ. , ἰνδ. ζ'). Για το ίδιο βλ. Jordan Pop Georgiev - St. N. Šiškov, *Bългарite v Serskoto Pole, Izdirvanja i dokumenti*, Plovdiv 1918, σ. 1. Από την εξέταση του θέματος προέκυψε ότι η αναφορά σχετίζεται με ναό του Ταξιάρχη στην πόλη των Σερρών και όχι με το εξωκκλήσι του Προδρόμου.

μενες τοιχογραφίες η φάση αυτή τοποθετείται χρονικά στο δεύτερο μισό του 16ου αιώνα²⁵. Στα 1637 κατασκευάστηκε το υπόλοιπο τμήμα της ανατολικής και νότιας πλευράς, ολόκληρος ο βόρειος και ο δυτικός τοίχος. Στη φάση αυτή προστέθηκε στο ναό και η νότια στοά. Τότε έγινε η τοιχογραφία της Πρόθεσης και του αρχαγγέλου Μιχαήλ στην εξωτερική όψη του νότιου τοίχου της εκκλησίας. Ο Σερραίος Χατζημανώλης Τερζής ανακαίνισε το ναό στα 1763. Τότε κατασκευάστηκε το τέμπλο, σφραγίστηκε, κατά πάσα πιθανότητα, η δυτική είσοδος και κτίστηκε τοιχοποιία πάχους 30 περίπου εκατοστών υπό μορφή μανδύα —προφανώς για στατικούς λόγους— στο δυτικό τοίχο αυξάνοντας με τον τρόπο αυτό το πάχος του. Ίσως στην ανακαίνιση αυτή να ανήκει και το άνοιγμα ή η διεύρυνση του παραθύρου του ιερού στη νότια πλευρά. Έγιναν βέβαια και άλλες επεμβάσεις στο μνημείο όπως η κατασκευή κτιστής Αγίας Τράπεζας στην κόγχη του ιερού για λόγους μάλλον ευρυχωρίας και το σφράγισμα του μικρού φωτιστικού ανοίγματος της κόγχης (Εικ. 15) πάνω από την παράσταση του Μελισμού.

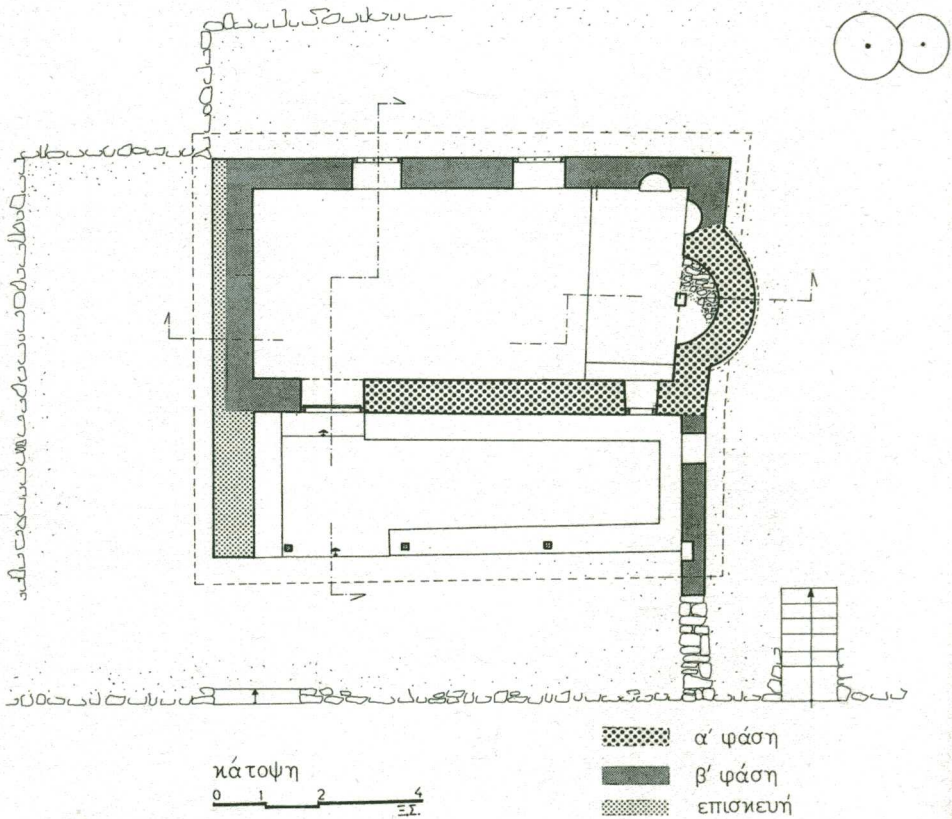
Το εξωκκλήσι του Ταξιάρχη στον ελαιώνα και τα προσκτίσματά του αποτελούν ένα σύνολο, που έπαιξε σημαντικό ρόλο στην οικονομική ζωή της μονής. Συνδέεται άμεσα με την παραγωγή κρασιού²⁶ και λαδιού και παρέχει κάλυψη στις στεγαστικές και λειτουργικές ανάγκες των εργατών, που απασχολούνται με την παραγωγή. Το ενδιαφέρον εξάλλου του μητροπολίτη Σερρών Στεφάνου φανερώνει την ξεχωριστή θέση, που είχε ο Ταξιάρχης, ανάμεσα στα άλλα εξωκκλήσια της μονής του Τιμίου Προδρόμου.

25. Τις τοιχογραφίες αυτές ο Ευάγγελος Στράτης, *ό.π.*, σ. 12, τις χαρακτηρίζει ως αρχαίες θέλοντας να πει ότι είναι προγενέστερες του 1637. Την ίδια γνώμη έχει και ο συνάδελφος κ. Σωτήρης Κίτσας, τον οποίο ευχαριστώ θερμά και από τη θέση αυτή, για τις γόνιμες συζητήσεις, που είχαμε.

26. Σχετικά με την παραγωγή κρασιού στη μονή βλ. Ξανθή Σαββοπούλου-Κατσίκη, «Το βαγεναρείο δύο μακεδονικών μοναστηριών: της μονής του Τιμίου Προδρόμου στις Σέρρες και των Αγίων Αναργύρων στο Μελισσότοπο του νομού Καστοριάς», Πρακτικά Τριημέρου Εργασίας με θέμα: *Αμπελοοινική ιστορία στο χώρο της Μακεδονίας και της Θράκης*, Νάουσα 1993 (υπό εκτύπωση).

1. Ταξιδάρχης. Άποψη από νοτιοδυτικά.

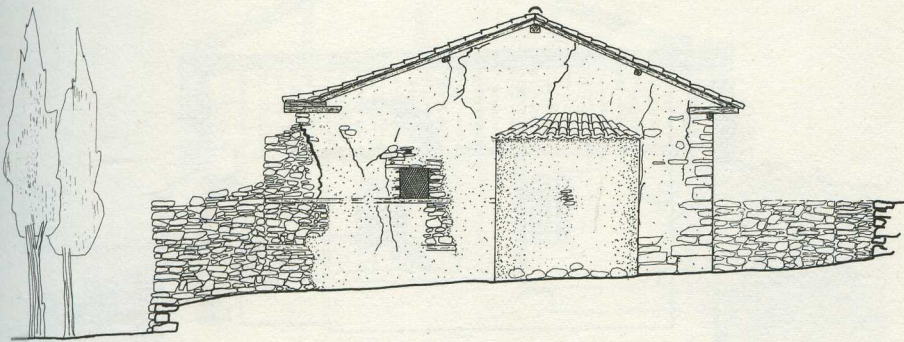

2. Ταξιδάρχης. Κάτοψη.

Τ.Ε.Ι. ΣΕΡΡΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

3. Ταξιάρχης. Βόρεια όψη.

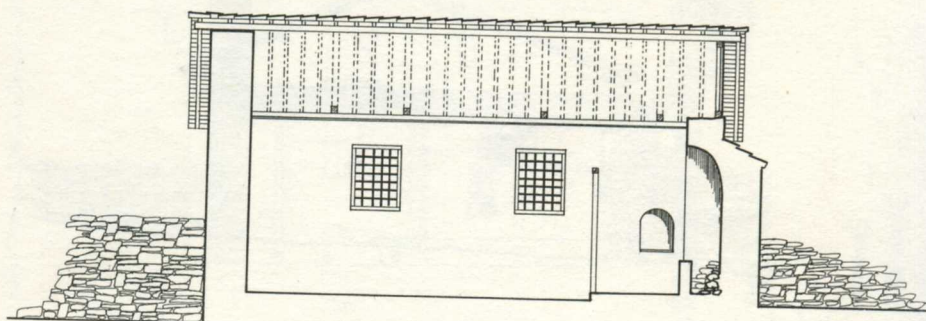

ανατολική όψη
0 1 2 4
ε.σ.

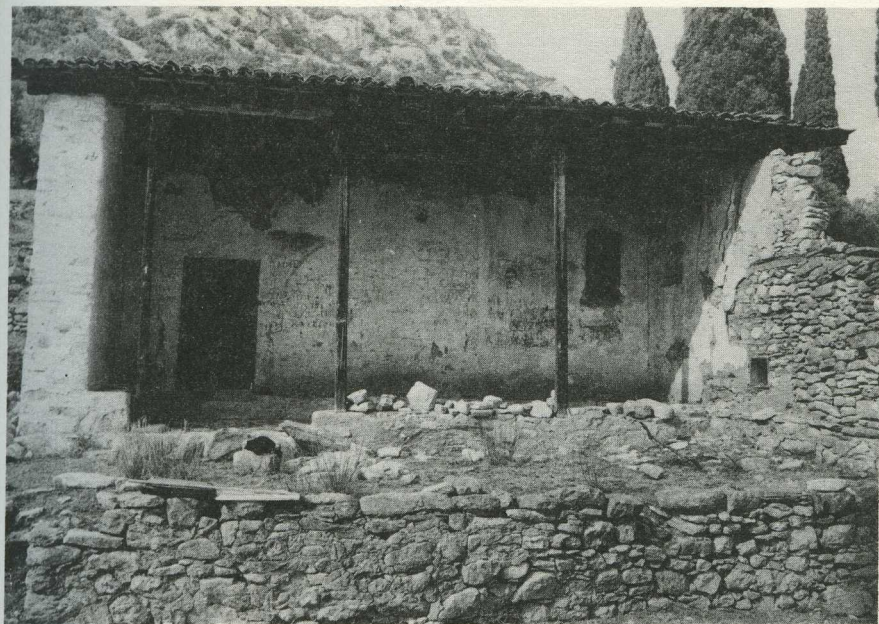
4. Ταξιάρχης. Ανατολική όψη.

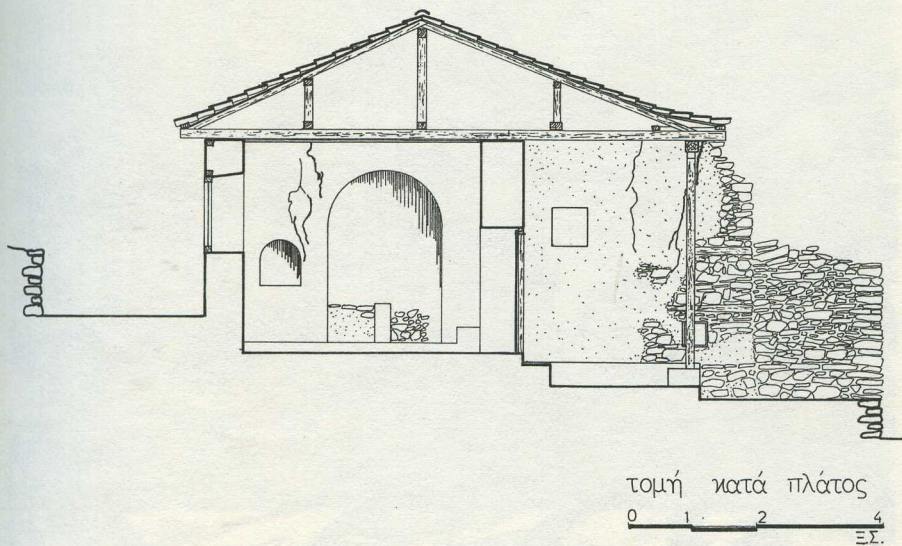
5. Ταξιάρχης. Άποψη από βορειοανατολικά.

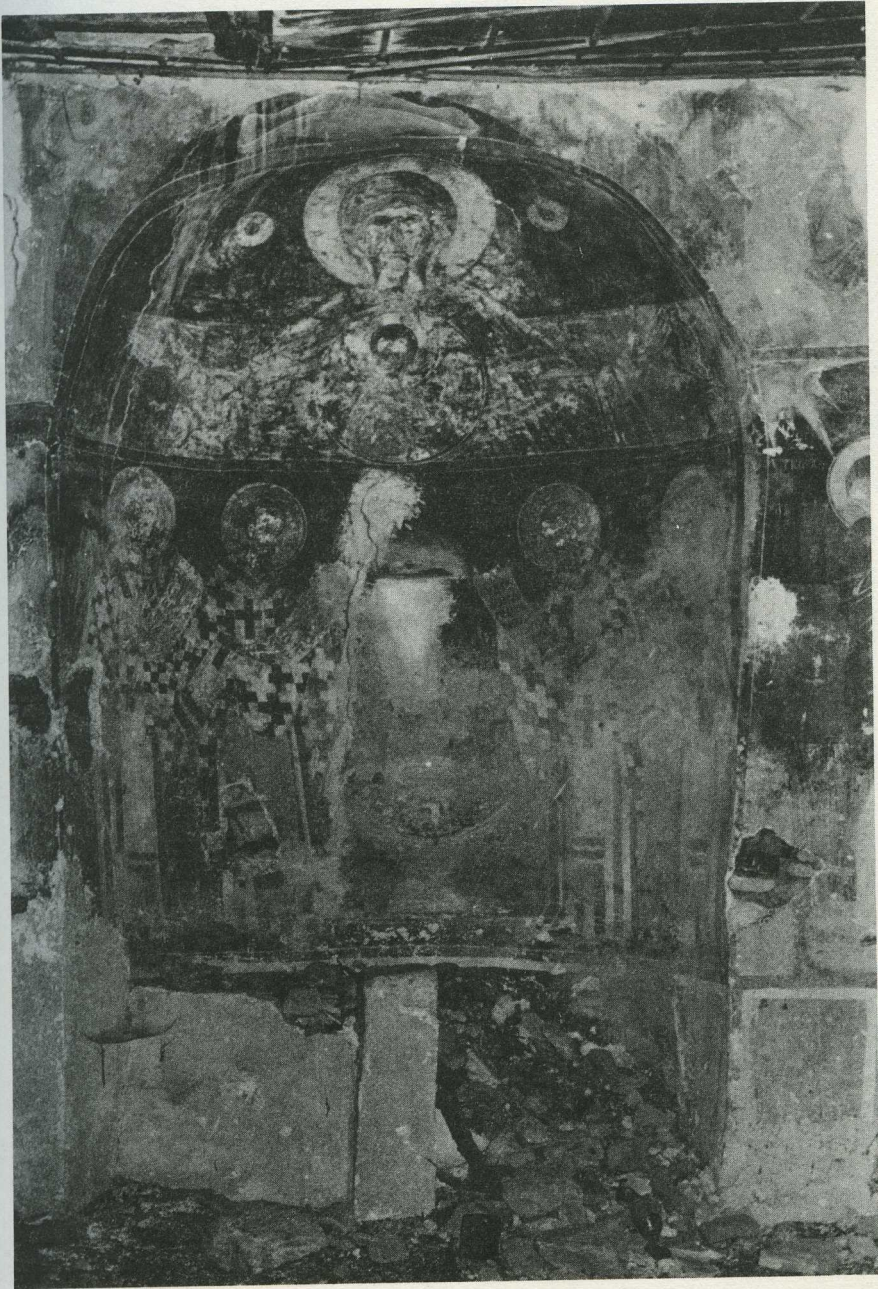
6. Ταξιάρχης. Τομή κατά μήκος.

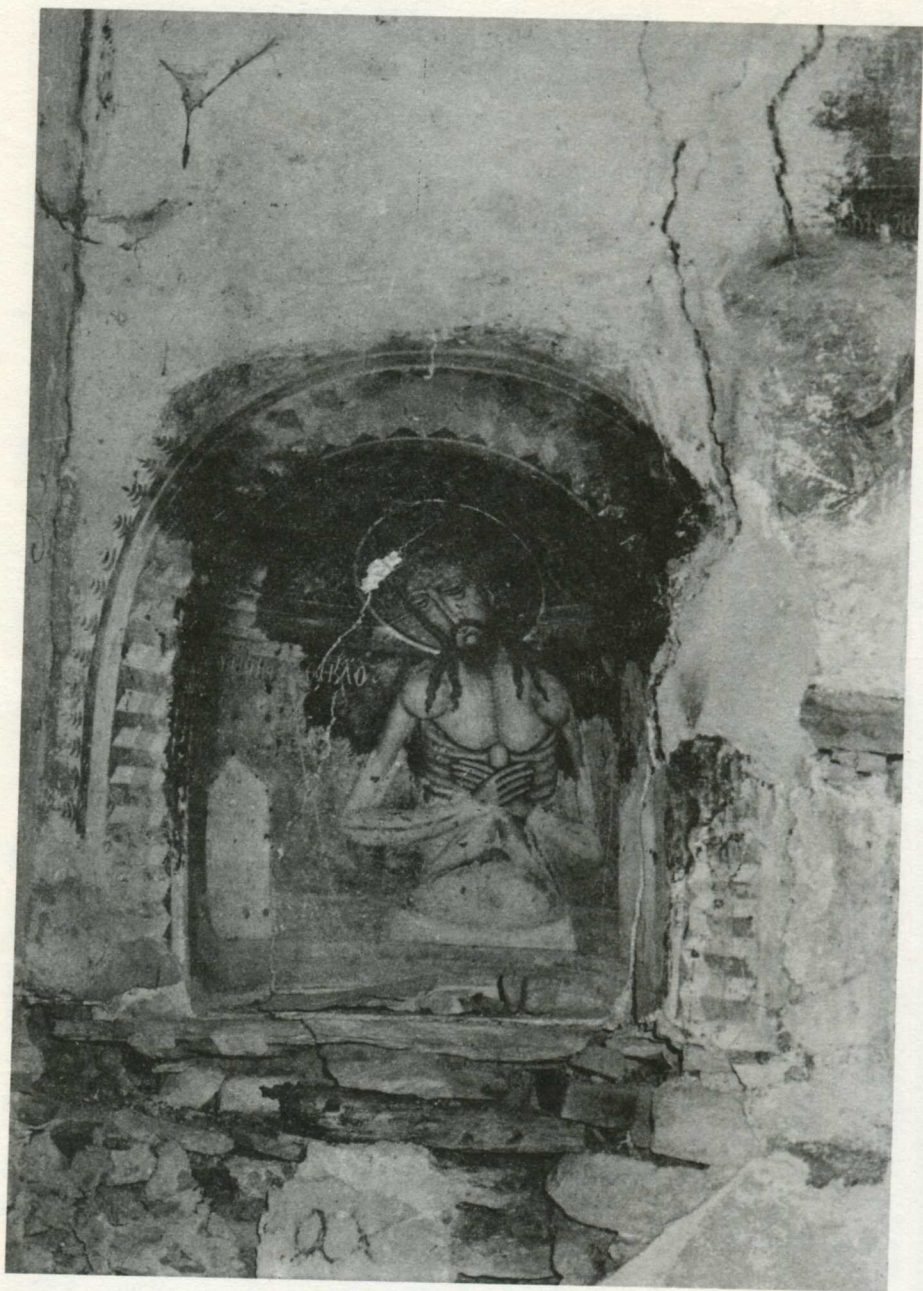
7. Ταξιάρχης. Νότια όψη.

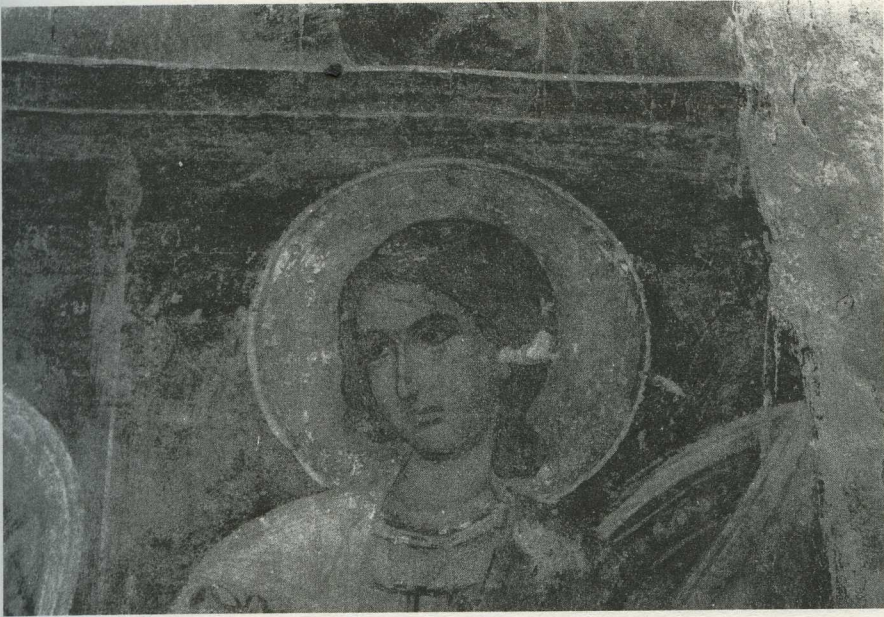
8. Ταξιάρχης. Τομή κατά πλάτος.

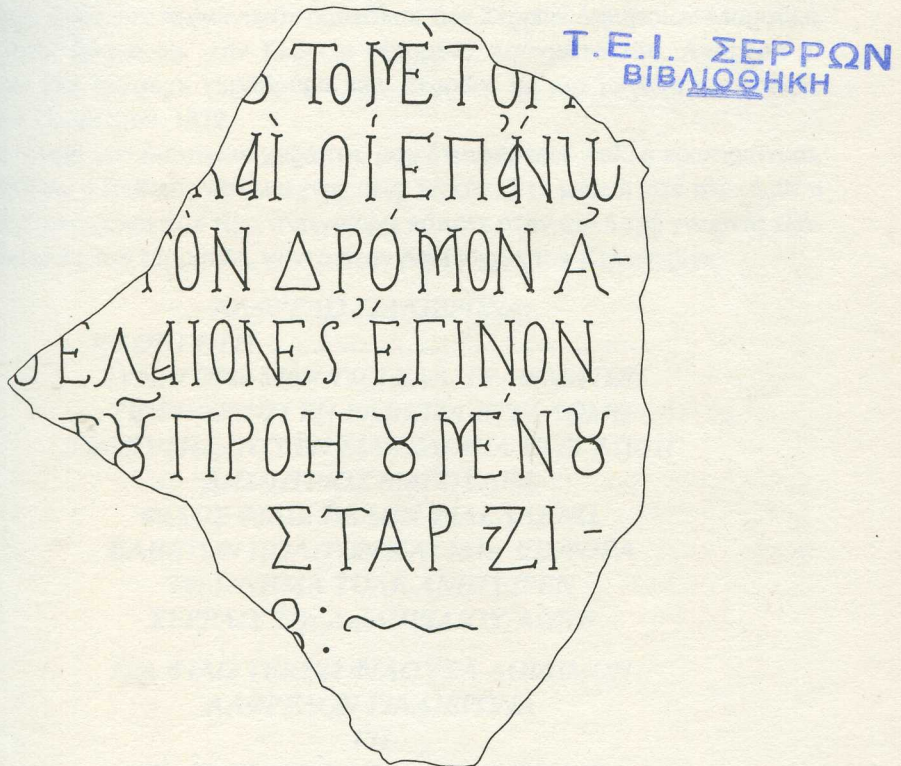
11. Ταξιάρχης. Η κόγχη του ιερού.

12. Ταξιάρχης. Η Πόγκη της Πρόθεσης.

13. Ταξίαρχης. Άγιος Προκόπιος. Λεπτομέρεια.

14. Ταξίαρχης. Αντίγραφο του σωζόμενου τμήματος της επιγραφής.

15. Ταξιάρχης. Ανατολική όψη.